

Utvalget for framtidens fellesskole
v/ utvalgsleder Bjørn Haugstad

Vår saksbehandler
Eli-Karin Flagtvedt

Kopi til

Vår dato
06.10.2025

Vår referanse

Deres referanse

Innspill til utvalget for framtidens fellesskole

Unio er Norges største hovedorganisasjon for ansatte med høyere utdanning. Våre 14 forbund har til sammen over 400 000 medlemmer, flere av dem nært knyttet til utdanningssystemet fra barnehage til høyere utdanning, inkludert lærerutdanning.

For Unio er det et overordnet mål at alle innbyggere skal ha rett til velferdstjenester av likeverdig kvalitet og omfang. Finansiering av kommuner og fylkeskommuner må styrkes i tråd med samfunnsoppdraget. For å sikre tilstrekkelig antall kvalifiserte ansatte, må offentlig sektor være en attraktiv karrierevei.

Unio arbeider for et samfunn som fremmer helse, mestring og trygghet, og som utvikler seg gjennom demokratiske prosesser og medvirkning. Vi vil i denne sammenhengen særlig fremheve lærerprofesjonens betydning for barn og unges oppvekst, danning og utdanning. Gjennom profesjonsetikk og profesjonell dømmekraft ivaretar lærerne barn og unges rett til en god, likeverdig og inkluderende utdanning, og bidrar gjennom dette til fellesskap og like muligheter.

Hva legger vi i begrepet fellesskole?

Ideen om fellesskolen stammer fra ønsket om å skape et utdanningssystem som er rettferdig og inkluderende. I mange vestlige land vokste fellesskolen fram som et svar på kritikken mot et elitistisk og segregerende skolevesen. Fellesskolen tok sikte på å bryte med tradisjonelle skillelinjer og tilby en mer demokratisk og tilgjengelig utdanning.

Begrepet *fellesskole* har ikke en klart definert betydning, men har lenge vært knyttet til lik rett til utdanning, og at alle barn og unge skal møtes på en felles arena uavhengig av bosted, etnisitet, kjønn og sosiokulturell bakgrunn. Begrepet kan også sies å romme et felles verdigrunnlag i overordnet del av læreplanverket, felles innhold gjennom nasjonale, forskriftsfestede læreplaner, felles struktur som rammer inn krav til fag og timetall, og et felles lovverk som gjelder all opplæring i den 13-årige grunnopplæringen (opplæringsloven med forskrifter). Gjennom rammeplaner og nasjonale retningslinjer sikrer samfunnet at lærerutdanningene har felles formål, og at studentene oppnår det samme læringsutbyttet. Dette sikrer tilliten til lærerprofesjonen, og bidrar til likeverdige opplæringstilbud i hele landet.

Unio støtter utvalget i at fellesskolen er en bærebjelke i samfunnet vårt, og at den har vært en av de viktigste pilarene i oppbyggingen av det moderne Norge. Derfor er fellesskolen mer enn en utdanningsinstitusjon. Den har vært, og bør fortsatt være, en bærebjelke i samfunnsbyggingen, med det fundamentale spørsmålet i bunn: Hvilket samfunn vil vi ha?

Unio mener at utvalget må definere og begrunne fellesskolen ut fra dette samfunnsbyggende perspektivet. Hvorfor skal vi fortsatt ha en fellesskole, og hvilket alternativt utdanningssystem ser vi for oss, hvis fellesskolen trues eller bygges ned?

Utvalget må derfor ha to perspektiver med seg i arbeidet. Det ene perspektivet springer ut fra mandatet, nemlig hvilke trekk ved samfunnsutviklingen som kan true fellesskolen. Men utvalget bør også vurdere hvordan fellesskolen som en av samfunnets bærebjelker kan påvirke samfunnsutviklingen.

Fellesskolen må inkludere alle i det 13-årige løpet

Utvalget skal vurdere fellesskolen i et langsiktig perspektiv, og mandater antyder 20 år fram i tid. Unio mener det også kan være hensiktsmessig å se på utviklingen i samfunnet de siste 20-30 årene, og vurdere hvordan denne utviklingen har bidratt til å utvikle forståelsen av fellesskolen. Hva har endret seg i samfunnet, og hvordan har dette påvirket samfunnets og den enkeltes forventninger til fellesskolen? Det vil være særlig relevant å se på utviklingstrekk som har bidratt til å endre mulighetene fellesskolen har til å fylle sitt samfunnsmandat.

Unio mener det er positivt at mandatet omfatter hele det 13-årige utdanningsløpet. Selv om videregående opplæring ikke er obligatorisk, har fullført videregående opplæring avgjørende betydning for den enkeltes muligheter på arbeidsmarkedet og i høyere utdanning, og ut fra et samfunnsøkonomisk perspektiv er det store kostnader knyttet til utenforskap. Mange unge som står utenfor skole, jobb og fritidsaktiviteter opplever lav livskvalitet og psykiske helseproblemer. Utvalget må se nærmere på hvordan fellesskolen i større grad kan bidra til at unge mennesker opplever et skolefellesskap som hindrer utenforskap.

Begrepet fellesskole må forstås bredt nok til at det rommer hele det 13-årige opplæringsløpet. Fellesskapets karakter må endres etter hvert som elevene blir eldre. Mer valgfrihet og fleksibilitet, både når det gjelder innhold og struktur, må ikke forstås som at elevene ikke lenger har et fellesskap. Noen unge kan trenge en alternativ opplæringsarena i visse fag og perioder, og dette må være mulig innenfor rammen av et fellesskap som skolen skal ivareta.

Det kan også være hensiktsmessig å vurdere en egen forståelse av fellesskolen i videregående opplæring. Her gjør elevene valg basert på interesser og veien videre i utdanningssystemet, og mange av elevene på yrkesfag opplever en brå overgang fra skolens fellesskap til livet som arbeidstaker gjennom lærlingordningen. Vi vil her vise til Liedutvalgets utredning (NOU 2019:25 *Med rett til å mestre*), og til forslagene i kapittel 6 om at fylkeskommunene får et større oppfølgingsansvar for lærlingene.

Utvalget bør drøfte økningen av privatskoler

Vi vil rette oppmerksomheten mot mandatpunktet som spør om hvordan skolen kan opprettholde god kvalitet og det brede samfunnsoppdraget i alle deler av landet i en framtidssituasjon med press på offentlige ressurser, knapphet på arbeidskraft og demografiske endringer. Her mener vi det ville vært god grunn til å stille et spørsmål om utviklingen av privatskolefeltet. Ifølge Utdanningsnytt

(august 2025) har antallet elever som går på privat grunnskole økt med 53 prosent på ti år. I tall betyr det at det siden 2014 har blitt 11 000 flere elever i private grunnskoler.

Unio mener at privatskolene i Norge bidrar til mangfold, og at de har rammer som gjør at de defineres godt innenfor dagens forståelse av fellesskolen. Vi har i dag et lovverk som sikrer mulighet for å velge et alternativ til den offentlige skolen. Vi mener det likevel er grunn til å stille spørsmål ved årsakene til økningen i privatskoler, og ikke minst bør utvalget vurdere mulige konsekvenser dersom økningen fortsetter. Hvem velger privatskoler for sine barn, med hvilke begrunnelser, og hva er kostnadene for den enkelte og samfunnet? Dersom økningen i privatskoler bidrar til økende segregering i samfunnet, er det grunn til å stille spørsmål ved utviklingen. Rapport 2024/6 fra SSB viser at elever i private skoler har høyere husholdningsinntekt enn elever i offentlige skoler, og forskjellene har økt over tid. Samtidig viser rapporten at dette ikke gjelder elever ved montessoriskoler, her er husholdningsinntekten den samme som for elever i offentlige skoler. Dette er ikke overraskende med tanke på at offentlige grunnskoler som blir lagt ned, ofte blir erstattet av en montessoriskole. Dette illustrerer at privatskolefeltet er i utvikling og bevegelse. Unio mener det er god grunn for utvalget til å se nærmere på både positive og utfordrende sider ved utviklingen.

Vurdering av utdanningens lengde

Ifølge mandatet skal utvalget vurdere om omfanget av grunnopplæringen og lengden på utdanningsløpet er hensiktsmessig, eller om både menneskelige og økonomiske ressurser kan brukes bedre. Unio mener dette er et svært omfattende mandatpunkt, og vi vil oppfordre utvalget til å vurdere om vi per i dag har et godt nok kunnskapsgrunnlag til å ta stilling til en så (potensielt) stor endring i utdanningssystemet. Vi mener at utvalgets vurderinger av dette mandatpunktet må forankres godt i partssamarbeidet, og at vurderingene og anbefalingene må tuftes på solid forskning og ekspertuttalelser.

Vi har opplevd en sterk økning i timetallet for elevene i fellesskolen. Som en del av kunnskapsgrunnlaget bør utvalget vurdere hvilken effekt økningen har hatt for elever og lærere.

Hva kan utfordre fellesskolen?

Fellesskolen er avhengig av tillit, blant foreldre, lærere og arbeidslivet. Hvis fellesskolen taper tilliten vi har til at den kan fylle sitt samfunnsoppdrag, og at den fortsatt kan bygge opp under våre viktige idealer som frihet, demokrati, likeverd og inkludering, kan dette utfordre selve grunntanken om fellesskolen.

Men som samfunn må vi også diskutere om vi har for store forventninger til hva fellesskolen skal utføre av samfunnsoppdrag. Det har i flere sammenhenger blitt pekt på at store samfunnstrender påvirker skolen i langt større grad i dag enn tidligere. Samfunnet er blitt mer mangfoldig, og den teknologiske utviklingen, ikke minst med KI, har bidratt til nye og hittil ukjente utfordringer som skolen må ta stilling til. Forventningene til fellesskolen og lærernes oppdrag bør vurderes i lys av disse og andre trender, og utvalget bør diskutere grenseoppgangen mellom skolens, hjemmets og andre samfunnsinstitusjoners mandat.

Økt individualisering og rettsliggjøring bidrar til mindre felleskapstenkning. På utvalgets innspillskonferanse i september ble det pekt på at foreldre i større grad er opptatt eget barns behov og rettigheter, og mindre av betydningen av felleskapets interesser. Hvis vi får mer individualisering og økende forskjeller, og en situasjon der noen vil være i stand til å kjøpe seg bedre alternativer enn det den offentlige fellesskolen kan gi, vil dette være en av de største utfordringene for fellesskolen i framtiden.

Relativisering av kunnskap, et hardere debattklima og økende polarisering bidrar til at unge kvier seg for å diskutere viktige samfunnstema. Forskning viser at demokratiopplæringen i skolen har et forbedringspotensial, ikke minst med tanke på at barn og unge må øves til kritisk tenkning og til å våge å diskutere saker der det er uenighet. Utvalget bør drøfte hvordan skolens forebyggende arbeid knyttet til demokratisk beredskap kan styrkes.

I dette hviler det et stort ansvar på læreren og lærerens profesjonsetikk. Utvalget bør drøfte hvordan vi kan forsvare og styrke lærernes profesjonsetiske ansvar som en måte å forhindre negative utviklingstrekk i skolen og i samfunnet.

I lys av dette mener vi at den lave søkningen til lærerutdanningene er en stor utfordring. Læreryrkets attraktivitet har vært synkende, og denne utviklingen må snus. Unio mener at dette handler om lønns- og arbeidsvilkår for lærere. Unio er veldig glad for at Stortinget har vedtatt nye regler i Arbeidsmiljøloven med betydning for alle som jobber for og med mennesker. Emosjonelle krav og belastninger er én av de nye risikofaktorene for arbeidsmiljøet i loven.

For at lærerne skal kunne gjøre jobben sin, må andre yrkesgrupper inn i skolen for å støtte opp under lærernes pedagogiske ansvar. Dette er også viktig for å hindre frafall fra læreryrket. Vi viser ellers til skriftlig innspill fra Utdanningsforbundet og til innspill fra Utdanningsforbundet på innspillskonferansen, som pekte på lærerkompetanse, infrastruktur (skolebygg, lærebøker osv.) og klassestørrelse.

Lærernes utdanning, kompetanse og erfaring er bærebjelken i fellesskolen. Yrkets omdømme i samfunnet avhenger av at vi som samfunn hegger om lærernes arbeidsvilkår, slik at flere utdanner seg til yrket, og barn og unge i hele landet får et likeverdig utdanningstilbud.

Vi vil til slutt peke på at utvalget har fått et omfattende og svært viktig mandat, men at fellesskolens overordnede samfunnsmandat må være gjenstand for kontinuerlig diskusjon. Dette betyr at utvalgets vurderinger av fellesskolen ikke kan være en fasit for de neste 20 årene, men at utvalget snarere må vurdere hvordan skolen kan oppleve kontinuerlig, konstruktiv debatt og utvikle seg i takt med samfunnsutviklingen, samtidig som den bevarer sin viktige funksjon som premissleverandør for ønsket samfunnsutvikling.

Vennlig hilsen
Unio

Steffen Handal
leder Unio

Eli-Karin Flågtvedt
fagsjef for utdanning, forskning og kompetanse